

Kőszeghy Miklós:

Föld alatti Izrael. Az Ószövetség világának anyagi kultúrája

BUDAPEST, L'HARMATTAN, 2014

A Biblia üzenetének megértéséhez különösen fontos, hogy megismerjük a kort, az embereket, akiknek keze munkája a Szentírás. A *Föld alatti Izrael* című könyv éppen abban nyújt igazán nagy segítséget, hogy minél jobban beleképzelhessük magunkat az Ószövetségi iratok szerzőinek életébe. A könyv a régészeti kutatások eredményeinek ismertetésével, valamint az adott leletekkel feltételezhetően azonos korban keletkezett ószövetségi iratok és a történelmi események bemutatásával egy átfogó képet ad számunkra az adott korszak embereiről, a történelemről, és arról, hogy mindez hogyan jelenik meg az Ószövetség lapjain.

A könyv szerzője, Kőszeghy Miklós egyetemi docens a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Karán.¹ Ötödik és egyben utolsó fejezete Hodossy-Takács Előd munkája, aki a Debreceni Református Hittudományi Egyetem docense.

A *Föld alatti Izrael* című művet a L'Harmattan Kiadó adta ki 2014-ben. A 334 oldalas, Budapesten megjelent könyv a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Bibliatudományi Tanszékének kiadványa. Egy sorozat keretében jelent meg 12. kötetként, olyan szerzők műve mellett, mint például Xeravits Géza, Karasszon István, Adorjáni Zoltán. A könyv célkitűzését a szerzők a következőképpen fogalmazták meg:

„Célunk az alábbiakban az, hogy egymásra gyakorolt hatásukban ábrázoljuk Izrael történetét az izraeli törzsek honfoglalásától kezdve egészen a babiloni fogság kezdetéig, azaz Kr. e. 587/586-ig, továbbá az ótestamentumi világ anyagi kultúrájának alapvonalait, valamint az Ószövetség mint irodalmi elemzésre méltó alkotás történetét ugyanezen időszakban.” (10.)

A művet „oktatási célokra is használható kézikönyvnek” (9.) szánták. E célt véleményem szerint sikeresen elérték. Diákszemszögből nézve is átlátható, jól strukturált,

¹ Kőszeghy Miklós az ELTE Bölcsészkarán szerezte meg történészdiplomáját. A Baseli Egyetem Bölcsészettudományi Karán doktorált 1998-ban, majd 2001-ben habilitált az Evangélikus Hittudományi Egyetem Ószövetségi Tanszékén.

logikus felépítésű könyv ez, melyben a fejezetek egymásra épülnek, és olvasmányos formában teszik élvezetté az ismeretek befogadását. Itt külön kiemelném, hogy a szerzők az anyagi kultúrát úgy mutatják be, hogy az olvasó úgy érezheti, mintha személyesen is jelen lenne az adott korban, maga is a saját szemével látná a korabeli házakat, városokat, használati tárgyakat. Ezt az anyagi kultúrával foglalkozó fejezetekben található számos rekonstrukciós rajz is elősegíti.

A könyv az alábbi négy nagyobb részből áll: *Bevezetés, Késői bronzkor, Vaskor* (ez további négy részre van bontva, megkönnyítve az időszak áttekintését), *Vaskori királyságok a Jordántól keletre*. A bevezetést és a bronzkorral foglalkozó fejezetet leszámítva minden egység az alábbi hármas felosztásban épül fel: civilizáció anyagi keretei, bibliai irodalom és történelmi alapvonalak. Ez az a logikusan strukturált felépítés, amelynek segítségével egy összefüggő és átlátható képet ad számunkra a könyv, elérve a kitűzött céljait. Minden fejezet végén bőséges irodalomjegyzéket találhatunk.

A bevezetésben megismerjük a könyv célkitűzéseit, jellegét. Szintén itt tárja elénk a szerző Palesztina geográfiáját és a régmúlt élővilágát. Rövid bepillantást enged a régészet világába is. Tisztáz néhány alapfogalmat, ezzel a régészetben nem jártas olvasók számára is segítséget nyújt a könyv további fejezeteinek megértéséhez.

A nagyobb lélegzetű, a késői bronzkorral foglalkozó fejezet valójában még bevezetés a könyv fő témájához, a vaskorhoz. Ebből a fejezetből ismerhetőek meg a bronzkori Egyiptom katonai és belpolitikai törekvései, s hogy ezek milyen hatással voltak a korabeli Palesztinára. A fejezetben említésre kerülnek a korszakot sújtó gazdasági zavarok és azok társadalmi hatásai is, mindezt a fontosabb régészeti leletek bemutatásával teszi színesebbé a szerző.

A könyv fő részét a vaskor részletes bemutatása adja, a már fentebb említett hármas egységben ismertetve. A vaskor igen hosszú időszakának bemutatása négy fejezetben valósul meg: 1. *Izrael és a filiszteusok – vaskor I*, 2. *Az egyesült királyság kora – vaskor II/A*, 3. *Júda és Izrael – vaskor II/B*, 4. *Két deportálás között – vaskor II/C*.

Az *Izrael és a filiszteusok – vaskor I* című fejezet ismerteti a filiszteusoknak a térségben betöltött szerepét, majd a régészeti leleteket (például konkrét városok, szakrális terület, katonaság). Ezt követően megismerhetjük Palesztina dombvidékének régészeti leleteit,² és ezek alapján az életmódot és a társadalmi struktúrákat (család, klán) is. Itt olvashatunk Debóra³ és Mirjam⁴ énekéről, Sámson rejtvényeiről⁵

² A települések szerkezetét, a négyhelyiséges házak (Vierraumhaus) felépítését, és a talált edénykészleteket.

³ Bír 5,2–31.

⁴ Ex 15,1b–18.

⁵ Bír 14,14; Bír 14,18.

és a fák királyválasztásának meséjéről.⁶ A bírák korában leginkább a fenti példákhoz hasonló győzelmi énekek, rejtvények, mesék keletkezettek, melyeket a szájhagyomány őrzött meg, és azok maradtak fent, melyeket a királyság korában lejegyeztek.

Az egyesült királyság korával, vagyis a *vaskor II/A*-val foglalkozó részben kiderül, hogy a dávidi-salamoni korszak építészeti hagyatéka igen csekély. A salamoni templomból például egyetlen kődarab sem maradt fent. Azonban a bibliai templomleírást is figyelembe véve (melynek célja a templom és Salamon gazdagságának a leírása, és nem építészeti beszámoló), a könyvben olvasható egy igen érdekes és szemléletes elemzés arról, hogy feltételezhetőleg milyen lehetett a templom. Az egyesült királyság korában már keletkeztek írott elbeszélések a korszakról, nem alkottak egységes, zárt művet, hanem lazán kapcsolódtak egymáshoz. Ezeket aztán Izrael bukása után a deuteronomiumi redaktor egészítette ki. A könyv 151. oldalán megtalálható azon bibliai helyek listája, amelyek feltehetőleg a dávidi-salamoni udvarban születtek; majd a következő két oldalon megtudhatjuk, hogy milyen redakciók, kiegészítések módosították ezeket a szövegeket. A történelemmel foglalkozó részből kiderül, hogyan jöhetett létre a térségben a királyság intézménye, s hogy milyen körülmények tették ezt lehetővé. Itt olvasunk Saul helyzetéről, majd Dávidról, aki képes volt azt a feladatot elvégezni, amire Saul nem volt alkalmas. Ezt követően pár gondolat erejéig szó esik a kettészakadt országról és annak következményeiről.

A *Júda és Izrael – vaskor II/B* című rész igen szemléletes és részletes leírást ad a kor településeiről, a lakosság feltételezhető létszámáról és az emberek hétköznapi életéről (étkezés, családok, higiénia, betegség stb). Néhány nagyobb várost, így Hácórt, Dórt, Megiddót, Gézert, Lákist és Bersebát részletesen is megismerhetünk. *Kőszeghy Miklós irodalmi szempontból a Szövetség* könyvét emeli ki a korszakból, ezt követően a prófétaságról és a prófétai művekről ejt szót. Ézsaiás, Ámósz, Hóseás és Mikeás könyveinek egyes részei ekkor keletkezettek, de a korszakhoz köthetőek a királyzsoltárok és a bölcsességi irodalom egyes szakaszai is.

A két deportálás közötti időszak anyagi kultúrájának tekintetében a megelőző korszakhoz képest nincs különösebb változás. Az időszak egyik kincse Bét-Hakkerem, amely a korszakból való egyetlen teljes egészében feltárt júdai királyi palota. Ebben a fejezetben több érdekességet is megtudhatunk a kor temetkezési szokásairól. A bibliai irodalom kapcsán Jeremiás próféta és Ezékiel könyvével foglalkozik itt részletesebben is a szerző, majd a babiloni fogsághoz vezető történelmi eseményekről értesülünk.

Az ötödik fejezet Hodossy-Takács Előd munkája. Ebben előbb Ammón, Móáb és Edóm királyságainak történeti áttekintését olvashatjuk, majd a civilizáció anyagi kereteit ismerhetjük meg, ezt követően a bibliai irodalmat.

⁶ Bír 9,8–15.

A *Föld alatti Izrael* című könyv oly módon mutatja be az általa tárgyalt időszakot, hogy miközben bejárjuk a gondolatmenetének töretlen ívét, egyszerre látjuk a nagy összefüggéseket és a fontosabb részleteket is. Egységes képünk alakul ki a történelemről, az emberekről és életükről, valamint arról, hogy mindez hogyan jelenik meg az Ószövetség páratlan művében.

Andrási Márta Dóra